

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 68 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 68 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3861>

KANT'LA BİRLİKTE KANT'A KARŞI: DURKHEİM'DA İNSAN DOĞASI INTERACTION OF DURKHEIM'S VIEW OF HUMAN NATURE WITH KANT

Sedat DOĞAN*

Öz

Sosyoloji tarihi metinlerinde kendisine genellikle ontolojizm, realizm, materyalizm, natüralizm, pozitivism gibi metateorik konular atfedilen Durkheim, bir biçimde Kant ile ilişkilendirilen bireyciliğin metodolojik karşıtı olarak okunagelmiştir. Kant'ın bireyci olduğu argümanının yanlışlığı bir yana, Durkheim kendisine bu tip konular atfedilmesini "damgalamak" olarak anlama eğilimindedir ve kendisini daha iyi ifade etmenin yollarını aramıştır. Gerçekten de sosyolojisinin nihai sonuçları bakımından tutarlı gözükken bu okuma biçimi, temellendirmesinin felsefi karakterini gözden kaçırdığı ölçüde eksik ve yanlıştır. Durkheim temel metinlerini bu türden yanlış anlamalarla diyalektik ilişki içinde geliştirdiği muhtelif yazıları aracılığıyla düzeltmeye ve temellendirme hattını tahkim etmeye girişmiştir. Bu girişimde özellikle felsefe ve tarihten arındırılmış bir sosyoloji inşa etmek istemesine rağmen "sosyoloji yapmak" ile "sosyolojiyi kurmak" arasındaki farkın ve ikincisinin felsefi bir faaliyet olduğunun bilincindedir. Böylece bu girişim, esas itibarıyla "sosyal bilimler felsefesi"nin ya da başka bir deyişle "bilim metafiziği"nin alanına dâhildir. Aristotelesçi gelenek boyunca olduğu gibi Kant için de verili bir bilimsel disiplin kendi kuruluşunu bizatihi değil, ancak metafizik bir tartışma içinde olgunlaştırabilir. Gerçekten de Kant tarafından bu minvalde müstesna çalışmalar yapılmıştır ve Durkheim bu bakımdan isabetli bir Kant okuması yapmaktadır. Çünkü Kant'ın eleştirel döneminin üç temel eseri, sırasıyla doğa bilimlerinin, ahlak metafiziğinin, insan ve toplum bilimlerinin temellendirilmesini içerir. İşte bu çalışmada, geleneksel metafiziğin eleştirisinde Kant'la birlikte; toplum bilimin yeniden inşasında ise Kant'a karşı Durkheim'in temellendirme tarzı incelenecektir. Bu incelemenin zeminini ise insan doğası hakkındaki makalesi ve metodoloji yazıları oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Durkheim, Kant, İnsan Doğası, Toplum Bilimleri, Dualizm.

Abstract

In the sociological literature, Durkheim is generally referred to as metatheoretical positions such as ontologism, realism, materialism, naturalism, and positivism, and is interpreted as the methodological counterpart of individualism associated with Kant. However, neither Kant is an individualist, nor Durkheim accepts these positions. Durkheim tends to understand such interpretations as "stigmatization" and sought ways to express himself better. Indeed, these interpretations, which seem consistent with the final consequences of his sociology, are incomplete and inaccurate according to philosophical character of his groundwork. Durkheim attempted to correct his basic texts through his various writings, which he developed in dialectical relationship with such misunderstandings, and to arbitrate the groundwork line. Although he specifically wants to build a sociology free from philosophy and history, he is aware of the difference between "making sociology" and "building sociology" and that the latter is a philosophical activity. Thus, this initiative belongs to the field of "philosophy of social sciences" or "metaphysics of sciences". As with the Aristotelian tradition, also for Kant any given scientific discipline can not constitute itself without a metaphysical groundwork. Indeed, Kant has done exceptional works in this regard, and Durkheim is making an accurate Kant reading in this respect. Because the three basic works of Kant's critical period include the groundworks for natural sciences, metaphysics of morals, and social sciences. In this study, the justification of Durkheim will be examined; Durkheim agrees with Kant in his traditional metaphysical critique and opposes Kant in the reconstruction of social sciences. The basis of this study will be his article about human nature and writings about methodology.

Keywords: Durkheim, Kant, Human Nature, Social Sciences, Dualism.

* Dr. Öğr.Üyesi, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, sedatdogan@erciyes.edu.tr

“Olgular; tarihçiler için fark, filozoflar için özdeşlikten ibarettir.”
Durkheim.

Giriş

İnsan kavramı, failliğin analizinde eylemin başlangıç ilkelerini kendisinde bulduğumuz ontolojik koşul olarak kedisini sunar. Literatürde yoğunlukla kullanılan özne, birey, kişi, aktör gibi kavramlar ise faillik sorununun tarihi içinde üretilmiş birer dolayımıdır. Bu kavramların failliğin nihai açıklamasını vermesi bir yana kendileri de insan kavramını varsaymak zorundadır. Hatta başlangıç ilkesinin ontolojik koşulunun insan kavramına işaret etmesi bile ancak failliği “insani faillik” gibi özel bir sınırlamaya tabi tuttuğumuzda karşımıza çıkar. Böylece faillik analizi, (i) toplumsalın ontolojik koşulu olarak *insan doğasını*, (ii) insanın “eylem gücü”ne sahip bir varlık olarak çeşitli dolayımını içeren *yönelimsellik* sorununu, (iii) yönelimin maksimi (eylem ilkesi) bakımından düşünme ve eylem kalıplarının kaynağı olarak *motifleri*, (iv) toplumsalın nihai tezahür zemini olarak düşünme ve eyleme anlamında failliğin *anlam çerçevesini* içermek durumundadır. Demek ki insan tekini ifade eden birey, özne, aktör gibi kavramların meşruiyeti, sınırların iyice daraltıldığı ve bu daraltmayı mümkün kılan önsel dolayım, örneğin verili bir tarihsel-toplumsal koşulun evrenselleştirilmesi aracılığıyla mümkün olur. Fakat bu durumda incelemenin normatif bir cephe kazanacağı açıktır.

Şu halde, genelde insan doğası ve özde faillik tartışması için metateorik analizi mümkün kılacak tarzda insan kavramı için üç boyut ayırt edilebilir. Birincisi kavramın evrenselliğinin ifade ettiği, mümkün tüm deneyliliği içeren temel insani yapıdır. İkincisi bu ortak temelin, insanlardaki doğuştan farklılıkları açıklayacak bireysel özelleşmesine işaret eden potansiyel yapıdır. Üçüncüsü ise bu potansiyellerin etkinleşmesi, yani bu özelleşmiş yapısal temelin dünya ile etkileşiminden doğan işlemsel yapıdır. Bunların sırasıyla metafiziksel, fiziksel (ya da biyo-psikolojik) ve antropolojik analize tekabül ettiği ilkesel düzeyde kabul edilebilir. Böylece bir faillik analizi veya bunu içerecek bir sosyal bilim felsefesi, felsefi antropoloji açısından konumunu belirlemek durumdadır. Durkheim sosyolojinin özerk bir disiplin olarak alternatif bir inşasına giriştiği süreçte bu zorunluluğun farkında olarak önemli metodolojik metinler kaleme almıştır.

İkincil literatür dikkate alındığında Durkheim’ın konumuna ilişkin istisnai yorumlar dışında ortak bir kabul olduğu görülebilir –ki sosyolojisinin nihai sonuçları bakımından bu kabul uygun ve tutarlı gözükmektedir. Özellikle sosyal bilimlerin metodolojik bir krize girdiği, yapısal işlevselcilik ile çatışma teorisi arasında (ya da daha bilindik ayrımlarla makro-mikro, yapı-fail, natüralist-hümanist, açıklama-anlama) sıkıştığı dönemlerde yapılan metateorik analizlerde genelde Weber bireyci, Durkheim ise bütüncü yaklaşımların stereotipi olarak kurgulanmıştır. Fakat henüz Durkheim yazarken de benzer bir tabloda söz etmek mümkündür. Durkheim kendisine atfedilen ontolojizm, realizm, determinizm, materyalizm, natüralizm ve pozitivizm gibi nitelemeleri kabul etmediğini söyler (Durkheim, 2014, 12-13; 167-171). Durkheim’ın kabulden çekinmediği metateorik niteleme rasyonalizm olmakla birlikte natüralizm ve pozitivizmi koşullu olarak kabul edebileceğini söyler.

Bireysel ve kolektif temsiller üzerine oldukça karmaşık ve uzun bir argüman geliştirdiği çalışmasında, kendi döneminde de vaki olan sorunlu okuma biçimlerine cevap verdiği bir teori geliştirir (Durkheim, 2015, 15-38). Buna göre benzeşim (*analoji*) meşru bir karşılaştırma formudur ve karşılaştırmanın kendisi şeyleri anlamının tek işlevsel aracıdır. Bireyin fizyolojik ve ruhsal yaşamı arasındaki ilişki, toplumun temeli ile toplumsal yaşamı birleştiren ilişkiyle *benzeşir*. Aslında Durkheim’ın amacı bireysel ve kolektif temsiller arasında, psikoloji ve sosyoloji ilişkisine paralel indirgemeci olmayan bir benzeşimin imkânını kanıtlamaktır. Çünkü o dönem psikolojide, bireysel bilincin ya da ruhsal yaşamın fizyolojiye, örneğin nöral birimlerin toplamına ya da bu toplamı üreten sürece indirgenemeyeceği gerçeği artık daha kolay kabul edilebilir bilimsel bir doğru haline gelmeye başlamıştı. Fakat toplumun bireylere indirgenmemesi gerektiği konusundaki kendi argümanının anlaşılmasını Durkheim’ı insan doğasını ele alarak birey-toplum ilişkisini daha açık bir biçimde ortaya koymaya itmiştir.

Durkheim’ın bu meseleyi ele aldığı makalesi açıkça Kant’ın felsefi antropolojisiyle etkileşim halindedir. Kant’ın geleneksel metafizik eleştirisinin bir boyutu olarak ortaya koyduğu önermeleri, Durkheim idealist ve materyalist insan doğası kavrayışlarına getirdiği eleştiriler için işlevselleştirmiştir. Kant’ın soruna getirdiği çözümün temel kabullerini ise birey-toplum ilişkisinin yeniden inşası için dönüştürmüştür. Bu aynı zamanda Kant felsefesinin de insan ve toplum bilimlerinin temellendirilmesi bakımından yeri ve önemini yeniden düşünmek açısından önemlidir. Çünkü Kant’ın insan görüşü iki temel yorumlama biçiminin aksine ne bireycidir ne de nihai anlamda dualistiktir. Durkheim dualistik kavrayışın, Kant tarafından geleneksel metafiziğin indirgemeci kavrayışlarının eksikliğini göstermek üzere

işlevselleştirildiğinin ve fakat bu iki görüşün aşıldığının farkındadır. Fakat Kant'ın getirdiği nihai çözümün "toplumsal olan" ı ıskaladığını düşünmektedir.

Bu çerçevede, makalenin amacı, Durkheim'in özerk bir disiplin olarak sosyolojiyi temellendirme tarzını incelemek suretiyle onun sosyal bilimler felsefesindeki konumunu açıklamaya çalışmaktır. Bu türden bir çalışma ise on dokuzuncu yüzyılın meşhur doğa bilimleri-tin bilimleri ayrımı tartışmasıyla ilişkisi içinde bu tartışmaların büyük ölçüde kendisine dayandığı Kant ile doğrudan ilgilidir. Böylece çalışmada Durkheim'in "toplumsal olan"ın ontolojisini ve epistemolojisini temellendirme çabası, temelde "İnsan Doğasının İkiliği ve Toplumsal Koşulları" makalesi ile metodoloji yazıları ile sınırlı bir şekilde ve Kant ile irtibatı çerçevesinde incelenecektir. Fakat makalenin sınırlılıkları gereği ve problematiğimiz çerçevesinde Kant'ın bilindiği varsayılarak Durkheim'a odaklanılacaktır.¹ Çalışmanın birinci kısmında Durkheim'in insan doğası anlayışı, ikinci kısmında bu anlayışa dayanarak hususiyetleri bakımından "bireysel olan" ile "toplumsal olan" arasındaki ayrımın failliğin yönelim ve motifsel yapısı bakımından analizi, son olarak toplumsal olana açıklama biçimi tartışılacaktır.

1. İnsan Doğasının İkiliği ve Toplumsal Koşulları

Durkheim birey ile toplum ilişkisi için bireysel bilincin fizyolojiye indirgenemeyeceği argümanı ile aynı şeyi söylediği halde neden anlaşılmadığından yakını gibidir; oysa analogiye göre toplum basitçe bireyler toplamına indirgenemez. "Ruhsal varoluş, birbirileri içerisinde harmanlanan ve birinin nerede başlayıp bir diğerinin nerede bittiğini kimsenin söyleyemeyeceği temsillerin aralıksız bir akışıdır" (Durkheim, 2015, 27). Durkheim'a göre ikili bir doğamız var ve dualist tarzda anlaşılabilir bilinç durumları kategorilerine sahibiz. Bu kategorilerden ilki, bireye içsel olup organizmik yapımız ve dolaysız ilişki içine girdiğimiz nesnel dünyasıyla ilgilidir. İkinci ise bireye dışsal olup toplumu içimize taşıyacak şekilde yine toplumdan gelir. Burada ilişki, paylaşılan ortak hedeflerle ilgili birey-üstü bir konuma atıfta bulunur. "Aslında iki parçadan oluştuğumuz ve bu parçaların iki farklı varlık gibi -her ne kadar yakından ilişkili olsalar da- çok farklı unsurlardan meydana geldiği ve bizi karşıt yönlerde davranmaya ittiği doğrudur" (Durkheim, 2005, 44). Bu ikili yapının karşıt konumlandırılmış olması, Durkheim'in bunları birey-toplum ya da psikoloji-sosyoloji gerilimiyle örtüşecek şekilde kavradığını gösterir.

Buradaki fikirlerde açığa çıkan şey, Durkheim ile Freud'un farklı tarzlarda üstlendiği benzer bir sorumluluktur; yani toplumsal düşüncenin ilgi odağını arzu ya da irade gibi klasik rasyonalist kategorilerden davranışın indirgenemez birey ötesi koşullarına yönelmektir (Gordon, 2015, 502). Durkheim'in Comte'tan aldığı mirasın özü, birey-üstü gerçekliklerin statik ve dinamik incelemesiyle sınırlandırılmasıdır (Bottomore ve Nisbet, 2014, 615). Bu nedenle birey ile toplum arasındaki gerilim fikrinin açıkça çok-yönlü metafizik karakteri, Durkheim'in sosyolojiyi arındırma yönündeki gayretleriyle ters orantılı olarak çalışmalarında açığa çıkar. Realizm, determinizm, natüralizm gibi örnekler arasında bu yönlerden biri de öncelik ya da başlangıç sorunudur: "Bir toplumsal olgunun belirleyici nedeninin, bireysel bilinç durumları arasında değil, onlardan önce gelen toplumsal olgular arasında aranması gerekir" (Durkheim, 2014, 110). Yine de Durkheim için bilinç durumları bakımından bireye öncelediği "toplumsal olan"ın ontolojik bakımdan insan varlığını koşul olarak kabul ettiğinin farkındadır. Bu sorunun çözümü için ifadelerin dakik bir şekilde incelenmesi gerekir. Durkheim toplumsal olguların bireyler olarak tanımladığımız insan teklerine önceliğinden değil, bireysel bilinç durumlarına önceliğinden söz etmektedir. Diğer bir deyişle bireysel varoluş, toplumsal olana ontolojik önceliğe sahiptir; toplumsal olan ise bireysel bilinç durumlarına nedensel önceliğe sahiptir.

Durkheim'a göre zaman ve mekan farklılaşmasına rağmen evrenselliğini koruyan bir yargının aldatici olmadığı varsayılabilir ve görünen o ki bilinen bütün uygarlıklarda şu veya bu biçimde insan doğasının ikili bir yapıda olduğuna ilişkin yeterli malumata sahibiz (Durkheim, 2005, 36). Durkheim bu ikiliğin özellikle teolojik ve felsefi literatür ve gelenekte beden-ruh düalizmi üzerinden tevarüs ettiğini ve bu alanda iki temel doktrin bulunduğunu düşünür. Birinci doktrin; beden tarafından temsil edilen bireysellik, arzu, maddesellik, duygular ve duyguların merkeziliğini vurgulayan materyalist kavrayıştır. İkinci kavrayış ise ruh tarafından temsil edilen evrensellik, ödev, tinsellik, kategoriler ve aklın merkeziliğini vurgulayan idealist kavrayıştır. Buradaki antinomi şöyle ifade edilebilir: Durkheim'a göre benlik tamamen başkası olamaz, çünkü yok olur; tamamen kendisi olamaz, çünkü içeriksiz kalır. Antinominin başka ifade tarzları da mümkündür: kavramsız düşünemem, ama kavram somut olanı veremez; mutlak egoist davranmam, ama eyleyimde mutlak fedakarlık söz konusu olamaz... Durkheim Pascal'ın *her ikisi de olmadan hem melek hem şeytanız* yolundaki önermesine dayanarak dualizmin her iki tarafı için de mutlak bir

¹ Kant ile ilgili ayrıntılı bilgi için yayınlanmamış doktora tezimizin ilgili bölümü incelenebilir.

kavrayışa onay vermez. Böylece materyalizm gibi idealizm de Durkheim açısından sorunu çözmek yerine ortadan kaldıran teorilerdir (Durkheim, 2005, 40).

Materyalizme göre bilgi ve eylemde, kavram ve ödev, sırasıyla iyi tanımlanmış ve de temellendirilmiş duyum ve arzuların ibarettir; insan birlikli bir yapıya sahiptir ve antinomiler kurgunun gerçek sayılması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. İdealizme göre ise bilgi ve eylemde, duyum ve arzu, sırasıyla bulanık hale gelmiş kavramlar ve unsurları yeterince ayırt edilememiş ödevlerden ibarettir; insan birlikli bir yapıya sahiptir ve antinomiler sanılardan kaynaklanmaktadır. Durkheim bu iki monist yaklaşımı reddederken örtük bir biçimde Kantçı bir argümantasyona başvurmuştur. Kant insan doğasının duyusallık ile akılsallık arasındaki bu dualistik yapısını karakterize eden antinomiye, daha sonra Tanrının planı gereği çözülecek olan ve antinominin bizdeki olanak zemini olan “toplumdışı toplumsallık” özelliğimiz ile ifade etmiştir (Doğan, 2019). Durkheim’a bu iki yaklaşım sorunu çözmek yerine ortadan kaldırırken, bunları alternatif terimlerle yeniden formüle etmek ise yalnızca sorunu kazandığı yeni boyutlarla ortada bırakmakla sonuçlanacaktır. Durkheim sorunun çözüm zemininin değiştirilmesinin bir ilk adım sağlayacağını düşünür – ki aslında *Dini Hayatın İlk Biçimleri* bu yönde bir girişimdi: “İlkel dini inançlar sistematik olarak çözümlendiğinde, temel kategoriler doğal olarak bulunacaktır... Bu, (bu eser) boyunca göstermeye çalıştığımız şeydir” (Durkheim, 2019, 62). Buna göre bireyselliğimiz biçimsiz bir kaotik görünüm dışında bize bir şey vermeyecektir, evrensel olan ise görünüme ancak cisimleşmek yoluyla gelecektir; sorun evrensel olanın beden-ruh karşıtlığında ve ruhsal yapıda aranmasından kaynaklanmaktadır. Oysaki beden-ruh dualizminin kendisi, dini hayatın dualistik biçimlerinin insan doğasına uyarlanmış, daha doğrusu insan varoluşunda cisimleşmiş bir ifadesinden başka bir şey değildir (Durkheim, 2005, 41).

2. Bireysel ile Toplumsal Olan Ayrımı

Durkheim’ın birey failin yönelimselliğini devre dışı bırakma biçimi yalnızca ontolojik değil, ahlaki varsayımlar da taşıdığı için aslında yönelimsel güçleri büsbütün yok saydığı söylenemez. Yönelimsellik söz konusu olduğunda, özellikle ahlaka ilişkin çalışmalarında Durkheim, en büyük rakip olarak faydacılığı koymakla aslında atomik bireyciliği tehdit etmek ister. “Faydacı ampirizm” ve “Kantçı apriorizm”e karşı, Kant’ın eleştirel onaylanmasına dayanan rasyonel bir ahlak teorisi kurmaya çalışırken şöyle der: “(Kant) Tanrıyı varsayar (...) biz ise toplumu (...) Diğer türlü ne ahlak bir nesneye ne de ödev kökenlere sahip olur” (Durkheim, 2015, 66, 77). Yani Kant’ın biçimsel ahlakında, ödev fikri gereği gibi geliştirilmekle birlikte içeriksel ögenin eksikliği nedeniyle faydacılığa açık bir kapı bırakılmıştır. Durkheim’ın amacı da (“fedakârlık” anlamında) *ödev* ile (“arzu edilirlilik” anlamında) *iyilik* arasında; eşdeyişle ahlaka *dışsal uyum* ve *içsel uyum* arasında bir sentez kurarak mutlulukçu etik ile ödev etiğinin kapattığı gedikten faydacılığın ya da duyguculuğun girişini engellemektir.

Durkheim burada güçlü bir akıl yürütme işlettir. Hiçbir ahlak teorisi saf bireysel çıkarıma ahlakilik yüklemeyeceğine ve büyük ihtimalle *benim* gibi diğer bireyler de meşru bir ahlaki amacı kendi içlerinde bulamayacaklarına göre; “eğer bir ahlak varsa, nesne olarak yalnızca bireyler arasındaki *bağıntılardan* oluşan bir topluma özgüdür” (Durkheim, 2015, 52).² Yani, ahlaki bir eylemin yalnızca iki amacı varsayılabilir ya *bireysel benlik* ya da *kolektif benlik*; ilki ahlaki olamayacağına göre bu amaç kolektif benliktedir. Böylece birey fail için toplumsal olgular olarak karşılaştığı temsillere zorunlu bir duyarlılıktan başka seçenek kalmaz. Durkheim böylece her ahlakın gerek koşulunu bir *toplum üyeliğine* bağlayarak ahlakın genel görünümünü her bireyin genel bir ahlaka bağlanmış olmasına; öznel görünümünü ise bu ahlakın *bireysel bilinçteki özgül cisimleşmesine* bağlar. Buradaki üyeliğin mahiyetini Aristotelesçi veya onun modern yorumcularının kullandığı çerçevede anlaşılması durumu hala tartışmaya açıktır (MacIntyre, 2011).³ Doğal bir varlık olarak eylemde bulunduğumuzda eylem-sonuç ilişkisi *analitiktir*, oysa toplumsal eylemde bu ilişki *sentetiktir*; bu iki kavramın Kant’tan birebir alınmış olduğunu söylemek sorunu aydınlatmaya yeter. Fakat bedensel yanımızla doğaya, ruhsal yanımızla topluma bağlı olduğumuz halde bu özgüllüğün kaynağını açıklamamış olması, onun faillik teorisinin en büyük boşluğudur.

² Vurgu bize ait. Durkheim’ın gerek metodoloji tartışmalarındaki bu türden ifadeleri, gerekse dayanışma analizi “ilişki” mefhumuna önemli bir yer biçmesine rağmen ilişkisel sosyoloji, özellikle de eleştirel realist kanadı, kendisini Durkheim ve Weber’in temsil ettiği sırasıyla bütüncü ve bireyci kamplar karşısında Marx’a dayanan özgül bir yer aramaktadır; pragmatist kanat ise genellikle Simmel ama büyük ölçüde Dewey’den beslenmektedir. Oysa Marx, Weber, Simmel ve Durkheim gibi henüz Dewey’in de insan ve toplum bilimlerinin metodolojik sorunlarının çözümü bakımından sadece Kant ile ilişkisi bile yeterince ortaya konmuş değildir. Bunun neden önemli olduğunu anlamak için ilişkisel sosyolojinin de varlık nedeni olan yapı-fail sorununun çözüm önerilerinden birini geliştiren örneğin Habermas’ın teorisinin Kant’ın *Yargı Gücünün Eleştirisi*’nin alternatif bir yorumundan doğduğunu görmek yeterlidir. Kant’ın projesi dikkate alınmaksızın bu türden problemlerin çözümü muhal görünmektedir ve bu mesele Kant’ın olumlanmasından bağımsızdır.

³ Örneğin MacIntyre burada topluma gömülü olma türünden bir anlamı kasteder ve esasen Aristoteles’in bu kavrayışı geliştirdiğini düşünür.

Durkheim'a göre üzerimizde ikili ahlaki bir etki yaratmayan hiçbir kolektif pratik yoktur ve aşağıdaki alıntıdaki antinomi/çatışkı ahlak tartışmalarında yer alan iyilik ile ödev arasındaki çatışmanın örnekleme sayılabilir: "Sosyal kurumlar bize kendini dayatırken, biz de onlara bağlanırsınız; onlar bizi zorlarken, biz de onlara yakınlık duyarız; bize baskı uygularken, biz de onların işleyişinden ve bizzat bu baskıdan kazançlı çıkmaya çalışırız" (Durkheim, 2014, 24-25). Durkheim daha önce toplumun *birey* ve *şeyler*den oluştuğunu ve aktif olan birimin bireyler olduğunu ifade etmişti. Şimdi bu aktifliğin anlamını açarken, bireysel failliğin inanç ve pratiklerin nüfuzu karşısında uyarılma, iz bırakma, renklendirme kısacası dışsal olana *özelleştirilmiş bir uyum* yoluyla cisimleştiğini ifade eder (Durkheim, 2005).

Durkheim'da bilinç ya da aklın oluşumsal doğasında yer alan kavram ya da kategoriler; ne deneycilerin aklın nesnellikliğini iptal etmekle sonuçlanacak açıklamasıyla bireysel maddenin zihinsel temsilleridir, ne de akılcıların bilimsellikten vazgeçmekle sonuçlanacak açıklamasıyla doğuştan gelir (Öner, 2011, 18-20). Fakat bu, aklın pasif bir işlemsel birim olduğu anlamına gelmez, çünkü "akıl var olduğu andan itibaren şeyler o yokmuş gibi meydana gelemezler" (Durkheim, 2015, 18). Toplumsal olguların bireysel tezahürleri elbette ki belli bir toplumsallık niteliğine sahiptir, çünkü burada olgunun *yeniden-üretimi* söz konusudur. "Bu tezahürlerin her biri geniş ölçüde bireyin organik-psişik varlığına onun içinde bulunduğu özel koşullara bağlıdır aynı zamanda. Dolayısıyla bu tezahürler tam anlamıyla sosyolojik olgular değildir" (Durkheim, 2014, 38). Bu durumda olgular bireysel failliğimizde cisimleşirken sosyoloji için gerekli ideal yapısı biyo-psikolojik öğeler nedeniyle deforme oluyor demektir; failliğimiz bu bakımdan sosyal psikolojinin alanına dâhil olmak durumunda kalır. Sosyoloji bu faillikten hareket etmek zorunda kalsa bile kendisi için biyo-psikolojik öğelerle *kirletilmemiş* olanı keşfetmeye çalışmalıdır (Durkheim, 2014, 74).

Bu, genelde failliğin amaç, yasa, norm gibi dışsal kavramlarla ilgili olan motif ögesinin sosyolojik teorideki izleriyle ilgili bir tartışmaya işaret eder. Durkheim'a göre bireyler toplumun oluşumsal doğasında yer alan birimlerden biri ve aktif olanıdır; ama kesinlikle yalnız değildir. "Toplum basit bir bireyler toplumu değildir; bireylerin birlikteliğiyle oluşan sistem kendine özgü nitelikleri özel bir *gerçekliği* temsil eder. Kuşkusuz, eğer bireysel bilinçler yoksa kolektif nitelikte bir şey oluşamaz; fakat bu gerek koşul yeterli değildir" (Durkheim, 2014, 131). Bu durumda, zihnimizin doğal alışkanlığını takip ederek şöyle sorabiliriz; o halde toplumun yapısal birimleri nelerdir?

Durkheim soruya "toplumsal olgu"lar şeklinde cevap verir. Toplumsal olgu, bireylere dışsal olup aksine onlara karşı bir "baskı gücü"ne sahiptir (Durkheim, 2014, 24 vd). Şu halde, temellendirme tamamlandıktan sonra felsefi olandan bilimsel olana geçmek üzere analizin sosyolojinin nesnesi ya da konusu yeniden bireysele dönmek üzere bütünlüğün kendisi olacaktır. "Toplumun *sadece bireylerden* meydana geldiği doğru değildir; toplum *aynı zamanda* maddesel olan ve ortak yaşamda asal bir işlevi bulunan nesnelere de içerir. Bazen *toplumsal olgu* o derece *maddeselleşir* ki sonunda dış dünyanın bir ögesi olur" (Durkheim, 2013, 326). Durkheim özünde biçimsel olan ve ancak toplumsal eylemle cisimleşen bu olgular için "ilk ve en temel kural *toplumsal olayları birer şey olarak değerlendirmektir*" (Durkheim, 2014, 44) şeklinde bir ifade kullanır. Kendisine yönelen realizm ve ontolojizm atfını reddetmesi ve toplumsal olguların cisimleşmeden önceki biçimsel yapısına ilişkin vurguya bakarak buradaki "şey olarak değerlendirin" ifadesinin metodolojik bir kabul olduğu açıktır.⁴

"Bireysel ve toplumsal bilincin bizim açımızdan özdeksel bir şey olmadığını, *sui generis* olguların belli ölçüde sistematikleşmiş bir bütünden ibaret olduğunu defalarca söylememize rağmen bize realizm ve ontolojizm damgası vurmaya çalıştılar. Toplumsal yaşamın bütünüyle temsillerden oluştuğunu açıkça söyleyip farklı şekillerde tekrarladığımız halde zihinsellik faktörünü sosyolojiden uzaklaştırmakla suçladılar bizi" (Durkheim, 2014, 11).

Organik ve mekanik toplum açıklaması, birey-toplum ilişkisi sorununa bir zorluk getirir. Birey-toplum ilişkisinde esas sorun *nedensellik* ile *amaçsallık* arasındadır ve Durkheim'ın neden-sonuç analizleri ve bilim olarak sosyolojiye nedensel açıklama misyonu yüklemiş olması, mekanik bir kavrayışın ürünü olarak görülebilir. Bunun anlamı toplumun her durumda bütün yapısal birimleriyle birlikte birey üzerinde belirlenimci bir etkiye sahip olduğudur. Neden-amaç gerilimi açısından Durkheim ile ilgili sorun ise sıklıkla kullandığı işlev-hedef, kolektif bilinç, aynı hedefe yönelmiş bireyler türünden kavramların, nedensel olanın amaçsal olana işlevsel-özdeşlik taşıdığı izlenimi vermesidir. Durkheim'ın terminolojisinde *kolektif* kavramının neredeyse *baskı gücü* kavramına özdeş bir kullanıma sahip olduğunu söylemek abartı olmaz

⁴*Şeyleşme* ile onun gerek koşulu olan *toplumun görecek üzere gerçekliğinin* aynı şey olmadığını bir göstergesi de Durkheim'da bir şeyleşme ve dolayısıyla yabancılaşma teorisinin bulunmamasıdır (Vandenbergh, 2016, 21). Bu iki konum arasındaki temel fark birinin ontolojik bütüncülük diğerinin metodolojik bütüncülük olmasıdır. Durkheim'ın ontolojik bütüncülük (realizm) ya da ontolojizm yakıştırmasını açıkça reddetmesi ve savunma geliştirmesinin anlamı da bu ayrımda yatar.

(Durkheim, 2014, 39). Böylece baskı gücü kavramı yoluyla toplumsal tiplerin verili toplumda cisimleşen biçimsel doğasını ima ediyor görünmektedir. “Belli bir *tip* mimari *toplumsal bir olaydır*; ama evlerde bir kez inşa edildikten sonra bireylerden bağımsız *özerk* gerçeklikler durumuna gelmiş her çeşit yapıda kısmen somutlaşır, *bedenleşir*... Maddesel destekler üzerinde böylece donmuş ve sabitlenmiş olan toplumsal yaşam, böyle olmakla dışsallaşmış duruma gelmiş olur ve *bizi dışardan belirler (...)* işlerimize belli bir yön verir” (Durkheim, 2013, 326).

Durkheim sosyolojinin bütün bilimler kadar felsefeden de arındırılmasını talep ederken, muhtemelen kendisine yönelik eleştirileri dikkate alarak, sosyolojinin şeyleşme ile özgürleşim ya da belirlenimcilik ile iradecilik arasında tercih yapmak zorunda olmadığını ifade eder. Yine de adı belirlenimci kamp içerisinde kemikleşmiş durumdadır ve bunun en büyük nedeni toplumsal olguların bireysel faillik üzerinde ihlal ya da itaatsizlik durumlarında bile baskı gücüne sahip olduğunda ısrar etmesidir. Fakat dikkatle okunduğunda “baskı gücü” ögesinin toplumsal olgu ile özdeş olmadığı, alternatifler karşısında “izlenen hedef için en uygun niteliği” sağlayan araç ya da “kullanışlı işaretler” olarak konumlandırıldığı görülecektir (Durkheim, 2014, 24-25; 2015, 39). Yani Durkheim için toplumun metodolojik bütüncü açıklamasına ek olarak baskı gücü argümanı da köklerini ontolojide değil, metodolojide bulur.

3. Toplumsalın Anlam Çerçevesi

Sosyolojik analizin özgül doğası ile ilgili bir tartışmada, Durkheim’in tarihçilerin farka, filozofların özdeşliğe olan eğilimlerine vurgu yapması, esasında Kant’ın *Yargı Gücünün Eleştirisi*’nde geliştirdiği fikirlerin bir uzantısı olarak okunabilir. Kant için özgürlüğün doğası gereği eylem ve olaylar tarihsel açıdan farka dayalı kaotik bir görünüm sunarlar ve bir tarih metafiziği aracılığıyla bu alanın bilinmesi mümkündür değildir, fakat düşünülmesi mümkündür. Durkheim’in Kant’tan ayrıldığı en temel mesele, “düşünülmesi mümkündür” yargısının umut ilkesi aracılığıyla Tanrı ya da Doğanın planına bağlanmış olmasıdır. Oysaki Durkheim Tanrı yerine Toplumunu varsaymakla aynı zamanda düşünebilir olanı bilinebilir kılmaya çalışacak ve sosyolojiyi de bu açıdan tarihsel ve felsefi tavır arasında ara bir yol olarak inşa edecektir. Böylece anlam teorisi bakımından Durkheim, esasen rasyonalist geleneğin bir temsilcidir. Comtecu pozitivizm ile akrabalığı kurulmasına rağmen onun epistemolojik varsayımları bakımından pozitivizm eleştirmenleri arasında sayılması gerektiği yönünde yeterli argüman bulunmaktadır (Swingewood, 2014, 107 vd).

“Bireyci sosyoloji yalnızca eski materyalist metafiziğin ilkelerini toplumsal yaşama uygulamaktadır. Karmaşık olanın basit olanla, üstün olanın aşağı olanla ve bütünü parçayla açıklanmasını gerektirir. Bunun aksi daha az sorgulanabilir değildir. Bütün onu şekillendiren parçalar olmadan var olamayacağından ve yaşamsal yükümlülüklerini boşluktan alamayacağından, idealist ve teolojik metafiziği takip edenler bütünden parçayı elde edemez. O halde bütünü üretimi olan fenomenleri bütünü niteliksel özellikleriyle, karmaşık olanı karmaşık olanla, toplumsal olguları toplumla, yaşamsal ve zihinsel olguları da sonucu oldukları *sui generis* kombinasyonlarla açıklamak zorundayız.” (Durkheim, 2015, 43-44).

Durkheim tıpkı Marx gibi her şeyin görünüşlerden ibaret olması durumunda bilimin gereksiz olacağı kanaatini paylaşmakta ve analizleri arasında pek çok defa bilimin mevcut düzeyinin ilgili sorunu çözecek yeterlikte olmadığını belirtmektedir. Şu halde eleştirel realizmin özellikle psikolojik *indirgemecilik* karşısında geliştirdiği *beliriverme*ci tutum en az Marx’ta olduğu kadar Durkheim’da da etkilidir. “Suyun akışkanlığı, besleyiciliği ve diğer özellikleri suyu meydana getiren iki gazdan değil, bu gazların bir araya gelerek oluşturdukları karmaşık maddeden gelir... her bir toplumu oluşturan *sui generis* sentez bireysel bilinçlerde var olanlardan farklı ve yeni olgular yaratıyorsa... bu özgül olguların bizzat onları yaratan topluma dayandığını... kabul etmek gerekir.” (Durkheim, 2014, 19-20).

Durkheim daha önce bireysel ve kolektif temsiller meselesinde, psikoloji ile sosyoloji arasında kurmaya çalıştığı benzeşimle aynı amacı buraya taşır. Bütün sorun, toplumsalın ontolojik bakımdan bireyselle dayanmakla birlikte metodolojik bakımdan özgül karakteri içinde değerlendirilmesi gerektiğidir. Durkheim’a göre *olaylar/olgular; tarihçiler için fark, filozoflar için ise özdeşlikten ibarettir*.⁵ Bilim ise sanki iki yanı bu fark ve özdeşliklerle dolu ince bir ipin üzerinde düşmeden yürümek zorundadır. Böylece Durkheim sosyoloji için ara yollar geliştirmeyi ödev sayar. “Ara yollar toplumsal türlerdir (tiplerdir)... bir yandan her bir tür kendisini oluşturan her bireyde aynı şekilde bulunur ve diğer yandan türler kendi aralarında farklılık

⁵ Felsefe tarihi içinde “fark” metafizik bir sorun olarak nadiren ele alınmıştır, ama Durkheim sosyolojisinin yine Kant’tan mülhem merkezi temalarından biri olan “temsil” ile ilişkisi bakımından en yoğun tartışan filozoflardan biri yine Kant eleştirmeni sayılabilecek olan Heidegger’dir. Durkheim’in çağının ortak yargılarından biri olarak düşünme ve bilimin gelişiminin en görkemli olduğu bir zamanda Heidegger’e göre düşünme sekteye uğramış görünmektedir (Kılıç, 2019). Belki de bu nedenle “insan”-“toplum” ilişkisinde “uyum, düzen, birlik” vurgusu yapan sosyolojik eğilimlerin tam karşısında Heidegger meseleyi “Dasein” üzerinden okumaktadır.

gösterir" (Durkheim, 2014, 106).⁶ Durkheim'in analiz amacının birer tip olarak toplumsal olgulardaki işlevsel anlamı bulmak olduğunu söyleyebiliriz. "Belli bir yapıdaki olayları *şey* olarak ele almak, onları şu veya bu gerçeklik kategorisinde sınıflandırmak değil, onların karşısında belli bir *zihinsel tutum* belirlemektir" (Durkheim, 2014, 15). Nihayetinde anlamın yeri, toplumsal olgudur; fakat neden ya da amaç değil, işlev bakımından. İşlev ise farklı toplumlarda içeriksel farklılığa sahiptir. Ancak Durkheim içerik farklılaşması nedeniyle yeni-Kantçı tarihselci konuma karşı, dünya toplumlar tarihini mekanik ve organik şekilde ikiye bölerek sorunun boyutları konusunda ölçek daraltmıştır. Yani bir toplumsal olgunun işlevi için toplumsal organizmanın genel ihtiyaçları ve dolayısıyla amaçları ile bu olgu arasında bir karşılıklık olup olmadığı ve bunun neye dayandığının belirlenmesi gerekecektir. "Psikoloji ile sosyoloji arasında, tıpkı biyoloji ile fiziko-kimyasal bilimler arasındaki gibi bir devamsızlık ve kopukluk vardır. Sonuç olarak, sosyal bir olgu doğrudan doğruya psişik bir olgu aracılığıyla açıklandığı zaman, bu açıklamanın yanlış olduğuna emin olabiliriz." (Durkheim, 2014, 106).

Durkheim'in bu türden açıklamalarında bireysel varoluşu, bireyin içsel güçlerini ve hatta uyma yerine ihlal edebilecek bir faillik içinde bulunma ihtimalini yok sayan bir konumda olduğu anlaşılmalıdır. Durkheim amacı; faillikten onu belirleyen toplumsal olguya, bu toplumsal olgunun muadilleriyle ilişkisi yoluyla onun toplumdaki (toplumsal hedeflerle ilişkili) işlevine gitmektir; çünkü sosyoloji nihai anlamda işlevleri bakımından toplumsal yapıları konu edinir. (Durkheim, 2015, 19; Benton, 2016, 116-117). "(Toplumsal olgular) bireyin dışında var olan davranış, düşünme ve duyumsama biçimlerine dayanırlar; bir zorlayıcılık gücüne sahiptirler ve bu sayede bireye kendilerini dayatırlar. Dolayısıyla bunlar organik olgularla karıştırılmamalıdır, çünkü eylemlere ve temsillere dayanırlar" (Durkheim, 2015, 33).

Şu halde, sosyolojik çalışmanın aradığı anlamın yeri birey ya da onun görünür eylemleri değil, bu eylemlerin nedensel gücüne sahip olan rasyonel bir alandır ve Durkheim bu açıdan deneyi ve mikro incelemeyi araçsallaştıran rasyonalist bir konumdadır (Durkheim, 2014, 12). Fakat Durkheim'in deneyin arkasında aradığı şey pozitivizmin aradığı yasa değil, biçimdir.⁷ Durkheim'a göre bireyler ikili bir doğaya sahip gerçek varlıklar olarak yönelimsel güçlere sahiptir. Fakat bu yönelimler bir yandan normatif düzeyde işlevsel uyum kategorisi altında törpülenmesi gereken, öte yandan da sosyolojinin meşru kuruluşu kaygısıyla psikolojiye havale edilen bir şeye dönüşmüştür. Üstelik bu güçlerle Durkheim genellikle dizginsiz arzuları ya da iradeyi görürken, Comte çizgisinde bilincin hâlihazırda toplumsal olan tarafından biçimlendirildiğini kabul etmiştir. Yani ontolojik koşulu bireysel varoluş olmakla birlikte, *sui generis* bir yapıda bulunan toplumsal olgu bir baskı-gücü olarak işler. Faillik birey-indirgemeci yönelimsel güçler olarak anlaşılabilir, sosyolojinin dışına atıldığında doğal olarak anlamın yeri teorisinde de bütüncü yaklaşımı sürdürmek gerekecektir -ki Durkheim da öyle yapmıştır. Fakat en az Marx kadar onun da anlam teorisinde aksi yöndeki söylemlerine rağmen normatif analize açık bir kapı bıraktığı gözlemlenebilir. Saint-Simon, Comte, Le Play ve Durkheim'in ortak noktası, aydınlanma siyasallığı ve onun kaotik sonuçları karşısında sosyolojiyi *aynı zamanda* düzen ve istikrar aracı olarak konumlandırmış olmalarıdır (Tiryakian, 2014, 216).⁸

Sonuç

Günümüzde insan ve toplum bilimlerinin "sosyal bilimler felsefesi" ile irtibatlı olarak yüz yüze kaldığı ve disiplinlerarası yaklaşımların gerekliliğine olan inanç yaygınlaşmasına rağmen henüz çözülemeyen iki temel sorun bulunmaktadır. Birincisi sosyoloji ve genel olarak insan ve toplum bilimlerinin on dokuzuncu yüzyıl boyunca felsefeden bağımsızlaşarak özgül disiplinler haline gelmesi ile ilgilidir. Bu disiplinlerin inşası sürecinde yer alan öncü düşünürlerin özerklik yolunda gösterdiği çabalar nedeniyle söz konusu bilim alanlarında mümkün olduğu ölçüde felsefe başta olmak üzere diğer disiplinlerle akrabalık kurulmamasına özen gösterilmiştir. Felsefe ise bir bakımdan kemikleşmiş olan bu ayrımı zımnen benimsemiş, insan ve toplum bilimlerine karşı mesafe belirlemiş; hatta bazı felsefe gelenekleri felsefenin işlevini "bilim felsefesi" olmakla sınırlandırma eğiliminde olmuştur. İkinci sorun ise modernite ve özcülük eleştirileri bağlamında, "felsefi" kimlikli bir sosyal bilimin, evrenselci karakteri nedeniyle ideolojik bir tarafı

⁶ "Tip"ler anlayışını yalnızca burada görmüyoruz; Weber toplumsal eylem için ideal tipler tasarlarlarken ve Simmel etkileşim biçimlerini tasarlarlarken bu anlayışa müracaat etmiştir. Bu anlayışın izlerini ise bu düşünürlere en yakın isim olan Kant'ın son eleştirisinde ve tarih-toplum okumalarında -ilk iki eleştiridekine benzer bir argümantasyonla- ideal tipler geliştirmesinde görüyoruz.

⁷ Bu kısım boyunca yer yer verilen kullanım örneklerine ek olarak, örneğin: Toplumsal olgu tanımına "temel oluşturan olayların hepsi birer *yapma biçim*dir; bunlar psikolojik niteliktedir. Fakat bunun yanında kolektif *olma biçimleri*, yani anatomik veya morfolojik nitelikte sosyal olaylar da vardır" (Durkheim, 2014, 41).

⁸ Teorik (olgusal) ve pratik (normatif) bakımdan incelenebilecek ahlaki olgular alanında sosyolojiye ilkini görev biçen Durkheim şöyle der: "yine de, izlenen yöntemlerin ve benimsenen çözümlerin, pratik problemin iyileştirilmesi için alanı temizleyeceğini göstereceğiz" (Durkheim, 2015, 49).

olduğu anlayışıyla, sosyal bilimlerin “tarihsel” bir kimlik kazanması gerektiği yargısıyla ilgilidir. Bu sorunu özellikle yapısal işlevselcilik ve pozitivistimin tahakkümüne karşı “tarihsel sosyoloji” ekolünün gelişiminde gözlemlemek mümkündür.

Durkheim bu sorunlardan ilkinin “sosyoloji yapmak” ile “sosyoloji kurmak” arasındaki ayrımı gözeterek, ikincisini ise sosyolojiyi “fark” eğilimli tarih ile “özdeşlik” eğilimli felsefe arasında yeni bir yol biçiminde kurgulayarak aşmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Durkheim bir yandan bilimsel bir disiplinin gerektirdiği özerk çalışma alanını açabilmek için sosyolojinin temellerini “toplumsal olan”ın ontolojisi ve epistemolojisini temellendirmeye çalıştığı felsefi bir tartışmayla kurmaya çalışmıştır. Diğer yandan yine bilim olmanın hususiyetleri gereği hem tarihsellik bakımından olayların kaotik görünümünü giderecek bir “açıklama”nın imkânını geliştirmeye çalışmış hem de bu açıklamanın ideolojik bir karakterde olmaması adına felsefe ile mesafeli bir tutum belirlemiştir.

İşte bu çalışma, Durkheim ile ilgili ikincil literatürdeki yaygın okuma biçimlerine rağmen onun bu iki soruna getirdiği çözümü temellendirme tarzını konu edinmiştir. Böylece çalışmamız, Durkheim’in Kant ile ilişkisi dikkate alınarak insan doğası üzerine bilinen makalesi ile metodoloji yazılarının incelenmesiyle sınırlandırılmıştır. Kant’ın söz konusu edilmesinin birinci nedeni Durkheim’in metodoloji yazılarında örtük görünse de ahlak yazılarında rahatlıkla görülebileceği gibi temellendirme aşamasında kendisinin eleştirel-uyumlu Kant bağlantısı, ikincisi ise sosyal bilimler felsefesi literatüründe genellikle Kant’ın yanlış bir biçimde bireyci olarak okunarak açık ya da örtük biçimde Durkheim ile karşıt konumlandırılmasıdır. Durkheim, “İnsan Doğasının İkiliği ve Toplumsal Koşulları” isimli makalesinin hemen başında, bu yazının gerekçesini, *Dini Hayatın İlk Biçimleri*’nin anlaşılabilmesi şeklinde ifade eder. Metodoloji yazılarının pek çoğu ise yine anlaşılabilme durumu ile irtibatlı olarak kendisine vurulan realizm, materyalizm, ontolojizm gibi damgaların bertaraf edilmesi ve toplumsal varlığın ontolojisi ve epistemolojisine ait sorunların çözümüne ayarlanmıştır.

Sonuç olarak, genel olarak sosyal bilimler özelde ise sosyoloji çalışmalarında felsefe ile irtibatın ampirik çalışma lehine gözden kaçırılması sorunudur. Doğası gereği her bakımdan maliyetli olan ampirik çalışmaların, daha sağlam bir temelde yürütülebilmesi için de böyle bir irtibat gerekmektedir. Bourdieu’nün Kant’tan mülhem “sahasız teori boş, teoriz saha kördür” deyişi –teorisinin geçerliliğinden bağımsız bir ilke olarak- akılda tutulmalıdır. Diğer taraftan sosyolojinin özgül inceleme nesnesi bakımından ontolojik ve epistemolojik, kısacası “felsefi kuruluşu” ile “felsefi bir sosyoloji” arasında ciddi bir ayrım bulunduğu dikkate alınmak durumundadır. Aksi durumda “tarihsel duyarlılık” ile “toplumsal tahayyül”ün dışlandığı bir sosyal bilimin ideoloji ile arasındaki ince sınırın ihlal edilebileceği eleştirel sosyoloji literatüründe görülebilir. Durkheim örneğinde görüldüğü gibi ve sosyolojide metodolojik bir cephe açabilmiş Comte’tan Bourdieu’ya kadar pek çok isimde de görülebileceği gibi sosyal bilimlerin gelişmesi, metodoloji sorunlarıyla doğrudan irtibatlıdır. Özellikle ülkemizde bu meseleyi dikkate alan tercüme ve telif çalışmalarda yakın zamanlarda niceliksel bir artış gözlenmekle birlikte, bu çabaların özgün metodolojik konular inşa etme yönünde gelişmesi için toplumsal olanın ontolojik statüsünün belirlenmesi ve buna dayalı bir epistemolojik çerçeve geliştirmek üzere felsefe ile irtibat kurulmalıdır. Fakat bu tip çalışmanın metafizik problemler yumağına gömülü olacağı, dolayısıyla bir konum belirlenmediği takdirde belirlenmiş bir konumun temsil edilmek durumunda olduğu açıktır. Nihayet bu çalışmada, Durkheim sosyolojisinin Kant’ın işlevselleştirilmesi yoluyla geleneksel metafiziğin elenmesine, fakat aynı zamanda Kant’a karşı yeni bir metafizik temelin gelişimine katkısı konusunda giriş mahiyetinde bir tartışma yürütülmüş oldu.

KAYNAKÇA

- Benton, Ted (2016). *Sosyolojinin Felsefi Kökenleri*. çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul: Küre Yayınları.
- Bottomore, Tom ve Robert Nisbet (2014). *Yapısalcılık*, çev. Binnaz Toprak. *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* içinde (ed. Tom Bottomore ve Robert Nisbet), (haz. Mete Tunçay ve Aydın Uğur), s. 605-647. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Doğan, Sedat (2019). Aristoteles ve Kant Felsefesinde Faillik Sorunu. *Temaşa Felsefe Dergisi*, S. 10, s. 77-90.
- Durkheim, Emile (2005). The Dualism of Human Nature and Its Social Conditions. *Durkheimian Studies*, N. 11, p. 35-45.
- Durkheim, Emile (2013). *İntihar*. çev. Zühre İlgelen, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Durkheim, Emile (2014). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. çev. Doğan Özlem, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Durkheim, Emile (2015). *Sosyoloji ve Felsefe*. çev. Merve Elma, İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Durkheim, Emile (2019). *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. çev. Yasin Aktay ve Kenan Çapık, İstanbul: Ataç Yayınları.
- Kılıç, Sinan (2019). *Martin Heidegger’de Metafizik Fark (Çoklukta Birlik)*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- MacIntyre, Alasdair (2011). *Erdem Peşinde*. çev. Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Öner, Necati (2011). *Fransız Sosyoloji Okuluna Göre Mantığın Menşei*. İstanbul: Divan Kitap.
- Scott, Gordon (2015). *Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi*. çev. Ümit Tatlıcan ve Hasan Kösebalaban, İstanbul: Küre Yayınları.
- Swingewood, Alan (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. çev. Osman Akinhay, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Tiryakian, Edward (2014). Emile Durkheim, çev. Ceylan Tokluoğlu. *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* içinde (ed. Tom Bottomore ve Robert Nisbet), (haz. Mete Tunçay ve Aydın Uğur), s. 213-267. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Vandenbergh, Frederic (2016). *Alman Sosyolojisinin Felsefi Tarihi*. çev. Vefa Saygın Ögütler, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.